

ОПТИМІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗА УМОВ КРИЗОВОГО СТАНУ ЕКОНОМІКИ

Анотація. У статті розкрито методологічні підходи до проведення податкової політики та податкового регулювання. Досліджено реалії зв'язку оподаткування й соціально-економічного становища в країні. Визначено напрями податкового регулювання.

Ключові слова: податкова політика, податкове регулювання, система податків, податкові органи.

Annotation. In the article the methodological going is exposed near the realization of tax policy and tax regulating. Realities of connection of taxation and socio-economic position are investigational in a country. Directions of the tax regulating defined.

Key words: tax policy, tax regulating, system of taxes, tax administration.

Вступ. У суспільстві весь час відбуваються зміни, тому постійно проявляються певні недоліки існуючої податкової системи. Усе це викликає необхідність безперервного корегування податкового законодавства. Ось чому податкова система повинна бути мобільною й еластичною.

Проблема оподаткування, яка є однією з найболючіших проблем економічного сьогодення України, сягає своїм корінням у глибоку давнину. Історично склалося так, що податки були й залишаються невід'ємним атрибутом держави.

У наш час податки, з одного боку, забезпечують фінансову базу держави, а з іншого, що дуже важливо, – виступають головним знаряддям реалізації її економічної політики. Звичайно, держава має у своєму розпорядженні цілий ряд інструментів для вирішення протиріч, які виникають у суспільстві. Але провідне місце серед них посідає саме політика держави в галузі оподаткування.

Податки в руках держави повинні стати основним інструмент державного регулювання економіки, формування доходів бюджетів стимулювання науково-технічного прогресу, обмеження росту цін рівня інфляції.

Податкова система має забезпечити гарантоване та стабільне надходження доходів бюджету, а також надати державі можливість впливу на всі сторони соціально-економічного розвитку суспільства.

Ось чому держава й маневрує податками залежно від ситуацій, які складаються, впливаючи на різні сторони діяльності платників податків. Разом із тим податкова політика перебуває під постійним “тиском” платників, які здебільшого розглядають податки як засіб зменшення їхніх особистих доходів. Без налагодженої податкової системи неможливе існування держави.

Податки виступають одним із головних інструментів у руках держави в здійсненні економічної та соціальної політики. Вирішення зазначених завдань прямо залежить від обсягів надходжень податкових платежів. Вони є найбільш адекватним свободі їх платників методом установаження взаємовідносин держави з платниками податків.

Держава, виражаючи інтереси суспільства в різних сферах життєдіяльності, виробляє та впроваджує відповідну політику: економічну, соціальну, екологічну, демографічну тощо. При цьому як засоби взаємодії об'єкта та суб'єкта державного регулювання соціально-економічних процесів використовуються фіскальні й цінові механізми.

Визначивши свою податкову політику, держава накреслює напрям розвитку, а також стратегію й тактику досягнення поставленої мети. Ось чому податкове регулювання має чітке спрямування на вирішення конкретних завдань і проблем.

Історія розвитку системи оподаткування свідчить про те, що податки можуть бути не лише джерелом наповнення бюджетів різних рівнів, а й інструментом регулювання тих чи інших соціально-економічних процесів – перерозподілу доходів між членами суспільства, стимулювання окремих видів господарської діяльності й обмеження розвитку інших тощо.

Свідоме використання державою податків для досягнення певної мети проходить у рамках податкової політики.

Постановка завдання. На сьогодні в Україні є сформованою податкова система, здійснюється податкова політика.

Дослідження особливостей податкової політики та регулювання висвітлено в наукових працях вітчизняних учених: В.Л.Андрущенко, В.В.Бурковського, О.Д.Василика, О.М.Десятнюк, Ю.Б.Іванова, А.І.Крисоватого, П.В.Мельник, В.М.Опаріна, А.М.Соколовської, В.М.Суторміної, В.М.Федосова, С.І.Юрія, О.Д.Данилова, Н.П.Фліссак.

Однак особливості сучасної економічної кризи зумовлюють пошук інших дієвих способів податкового регулювання для покращення соціально-економічного становища в країні.

Результати. Суть, структура та роль системи оподаткування визначаються податковою політикою, яка є виключним правом держави, що самостійно проводить цю політику в країні, виходячи із завдань соціально-економічного розвитку. Через податки, пільги та фінансові санкції, а також обов'язки щодо сплати податків і відповідальність за порушення норм податкового законодавства, які виступають невід'ємною частиною системи оподаткування, держава висуває єдині вимоги до ефективного ведення господарства в країні.

Сучасний стан економіки України та реалії податкового регулювання характеризуються певною розбалансованістю. Хоч офіційні дані щодо зниження промислового виробництва великі, однак вони можуть не відображати реальної ситуації в українській промисловості. Так, наприклад, зниження виробництва в лютому 2009 року на 31,6% контрастує зі зниженням споживання електроенергії на 15%. Така розбіжність пояснюється більш швидким переходом реальної економіки в тінь щоб зберегти прибутковість шляхом мінімізації податкових відрахувань.

У кризових умовах розвитку економіки ефективним рішенням було б скасування малоефективних для бюджету податків і зборів. Чинним законодавством з оподаткування передбачено 14 видів місцевих податків і зборів, вплив яких на формування місцевих бюджетів незначний. Сума надходжень цих податків за 2007 р. склала 729,9 млн. грн., або 0,7% від загальної суми надходжень у місцеві бюджети.

Доцільним є скасування таких малоефективних для бюджету державних і місцевих податків і зборів, як збір за проведення гастрольних заходів, податок на промисел, фіксований податок на доходи фізичних осіб від заняття підприємницькою діяльністю, збір за участь у перегонах на іподромі. Це дозволить зменшити затрати на діяльність податкових органів.

Потребують вилучення із системи оподаткування збір у Фонд для здійснення заходів із ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи й соціального захисту населення та збір у Державний інноваційний фонд, які на сьогодні не стягуються. З метою зменшення витрат на адміністрування платежів у державні соціальні фонди й створення передумов для зменшення навантаження на фонд оплати праці доцільно було б об'єднати всі внески на державне соціальне страхування в один платіж – єдиний соціальний податок, включити його в систему оподаткування й визначити податкову службу контролюючим органом щодо його сплати.

Потрібно також спростити процедури заснування та припинення підприємницької діяльності фізичних осіб. Для цього необхідно прийняти Закон України "Про внесення змін у деякі законодавчі акти України" (щодо реєстрації й обліку платників податків в органах державної податкової служби), упровадження якого приведе до спрощення (за заявочним принципом) процедури реєстрації підприємницької діяльності (самозайнятих) фізичних осіб у податкових органах і скасування етапів державної реєстрації в державних реєстраторів.

У разі втрати роботи під час фінансової кризи громадяни зможуть почати підприємницьку діяльність за спрощеною процедурою, що створить умови для зниження соціальної напруженості.

Важливе значення в кризовий період має наближення податкової системи до європейських стандартів. Відповідно до Плану заходів щодо виконання у 2008 році Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу Державна податкова адміністрація України є співвиконавцем заходу у

сфері адаптації податкового законодавства стосовно підготовки нормативно-правових актів стосовно забезпечення впровадження Стратегії реформування податкової системи України відповідно до програми уряду “Український прорив: для людей, а не для політиків”.

Проект Стратегії реформування податкової системи України, розроблений Міністерством фінансів України за участю, зокрема, Державної податкової адміністрації України, подано на розгляд Кабінету Міністрів України в установленому порядку. Доопрацьований проект цієї Стратегії 13.11.08 повторно подано Міністерством фінансів України до Кабінету Міністрів України.

Поряд із цим ДПА України взяла участь у розробці й опрацюванні Закону України від 17.03.2009 № 639-17 “Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України” в частині тих положень, що стосуються питань оподаткування.

Цим Законом, зокрема, внесено зміни до Закону України “Про податок на додану вартість”. Так, статтю “Спеціальний режим оподаткування діяльності у сфері сільського й лісового господарства та рибальства” викладено в новій редакції.

Відповідно до цієї статті сільськогосподарським вважається підприємство, основною діяльністю якого є поставка вироблених (наданих) ним сільськогосподарських товарів (послуг) на власних або орендованих виробничих потужностях, у якій питома вага вартості сільськогосподарських товарів (послуг) становить не менше 75 відсотків вартості всіх товарів (послуг), поставлених протягом попередніх дванадцяти послідовних звітних податкових періодів сукупно.

Спеціальний режим оподаткування може обирати платник податку, який провадить підприємницьку діяльність у сфері сільського й лісового господарства та рибальства й відповідає вказаним вище критеріям.

Згідно зі спеціальним режимом оподаткування сума податку на додану вартість, нарахована сільськогосподарським підприємством на вартість поставлених ним сільськогосподарських товарів (послуг), не підлягає сплаті до бюджету та повністю залишається в розпорядженні такого сільськогосподарського підприємства для відшкодування суми податку, сплаченої (нарахованої) постачальнику на вартість виробничих факторів, а за наявності залишку такої суми податку – для інших виробничих цілей.

Якщо сума податку на додану вартість, сплачена (нарахована) сільськогосподарським підприємством постачальнику на вартість виробничих факторів, перевищує суму податку, нараховану з операцій із поставки сільськогосподарських товарів (послуг), то різниця між такими сумами не підлягає бюджетному відшкодуванню.

При вивезенні сільськогосподарських товарів (супутніх послуг) у митному режимі експорту сільськогосподарське підприємство – виробник таких товарів (послуг) має право на бюджетне відшкодування податку на додану вартість, сплаченого (нарахованого) постачальникам товарів (послуг), яке здійснюється в загальному порядку.

Зміни, внесені до Закону України “Про податок на додану вартість”, наближують його норми в частині оподаткування сільськогосподарських товаровиробників до глави 2 “Спільна схема з фіксованою ставкою для фермерів” розділу XII Директиви Ради 2006/112/ЄС від 28 листопада 2006 року про спільну систему податку на додану вартість, яка є базовим документом щодо гармонізації законодавства держав – членів ЄС у частині норм і принципів справляння податку на додану вартість.

Запровадження нового підходу щодо проведення контрольно-перевірочної роботи у 2008 році дало змогу зменшити кількість планових документальних перевірок громадян-підприємців на 11,3%. Водночас сума донарахування збільшилася на 47,1%.

Пріоритетом стало забезпечення єдиного підходу до організації проведення документальних перевірок суб'єктів господарювання – фізичних осіб, зменшення втручання органів державної податкової служби України в господарську діяльність малого бізнесу.

У той самий час особлива увага при підготовці до проведення документальних перевірок приділяється суб'єктам господарювання – фізичним особам, які мають найбільшу кількість податкових ризиків і реальну можливість для приховування доходів.

Вагомого значення в кризовий період набуває запровадження додаткових податкових пільг і особливо запровадження знижених ставок податків. На жаль, в Україні так і не відбулося зниження ставок щодо тих податків, які могли б стимулювати економічну діяльність і покращити соціальний стан населення. Можна навести приклад Польщі, яка запровадила знижені ставки податку з 2009 року. За інформацією Міністерства фінансів Польщі, з 1 січня 2009 року запроваджено ставки прибуткового податку від фізичних осіб розміром 18 % і 32%. У 2008 році існували ставки 3 %, 19 %, 30 % і 40 %. Такі великі зміни в податковій системі, проте, не стануть проблемними для бюджету, оскільки були враховані при його плануванні. У податкові нововведення, які запроваджуються з 1 січня 2009 року, включене також розширення податкових пільг для сімей, де діти вчаться за кордоном, і для тих, хто добровільно віддає частину податків на благодійні цілі.

Висновки. Стратегія проведення податкового регулювання в Україні повинна опиратися на ґрунтовну теоретичну базу, максимально враховувати особливості кризового стану економіки держави.

Якщо податки економічно не обґрунтовані, то вони пригнічують і розвиток підприємств, і стимули до праці та спричиняють несправедливий перерозподіл доходів між соціальними групами.

Податкове регулювання повинно передбачати систему заходів, які провадяться урядом України, щодо вирішення певних короткострокових і довгострокових завдань, що стоять перед суспільством, за допомогою системи оподаткування країни. До довгострокових завдань належать досягнення економічного росту, максимального рівня зайнятості населення країни, росту рівня його благополуччя. Короткостроковими цілями можуть бути наповнення державного бюджету, досягнення його збалансованості, стимулювання інвестиційної діяльності тощо.

Загальна стратегія податкового регулювання має включати пріоритетні цілі, пов'язані з функціонуванням системи оподаткування, і методи їх досягнення сьогодні. Це дасть можливість забезпечити в майбутньому реалізацію інших заходів.

Основними завданнями податкової реформи як однієї з найважливіших частин стратегії зростання є значне зниження й вирівнювання податкового тягара, посилення податкового контролю за рівнем витрат виробництва, мінімізація витрат виконання й адміністрування податкового законодавства, зниження ставок податків. Система оподаткування повинна бути гранично спрощена, що дозволить розширити базу оподаткування, суттєво скоротити витрати на документообіг і утримання податкової служби і, таким чином, збільшити обсяг надходжень до бюджету без підвищення (або навіть за зниження) ставок податків. Слід істотно підвищити оподаткування непродуктивних видів діяльності: бізнесу розваг, деяких видів посередництва тощо.

Найважливішими напрямками діяльності уряду повинні бути створення сприятливих умов для розвитку економіки, забезпечення стабілізації фінансового стану держави, недопущення дефіциту бюджету, регулювання інфляційних процесів, забезпечення збалансованості бюджету, а також поживлення ділової активності та підтримка підприємств матеріальної сфери.

Однією з головних цілей формування системи оподаткування має бути поліпшення фінансового стану підприємств усіх форм власності і, особливо, пріоритетних напрямів виробництва.

З одного боку, податки зобов'язані забезпечити стабільну фінансову базу держави, а з іншого, – залишити достатньо коштів підприємствам і громадянам із метою збереження максимальної зацікавленості в результатах їхньої діяльності. Регулювання нових економічних відносин потребує гнучкої фіскальної політики, яка б дала змогу оптимально пов'язати інтереси держави з інтересами рядових платників податків.

1. Данилов О. Д. Податкова система та шляхи її реформування : навч. посібник. / О. Д. Данилов, Н. П. Фліссак. – К. : Парламентське вид-во, 2001. – 216 с.
2. Крисоватий А. І. Податкова система : навч. посіб. / А. І. Крисоватий, О. М. Десятнюк. – Тернопіль : Карт-бланш, 2004. – 331 с.
3. Крисоватий А. І. Податки і фіскальна політика : навч. посіб. / А. І. Крисоватий, А. І. Луцик. – Тернопіль, 2003. – 312 с.

4. Соколовська А. М. Податкова система України : теорія та практика становлення / А. М. Соколовська. – К. : НДФІ, 2001. – 372 с.

Рецензент:

Крисоватий А.І. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри податків і фіскальної політики Тернопільського національного економічного університету.